

Falusi szövetkezetek Magyarországon

ELŐADTA SCHANDL KÁROLY

A világháború, még inkább az évszázadforduló előtt alig merte valaki felelőssé tenni az állami közigazgatást a magángazdasági helyzet alakulásáért, vagy a piaci árak változásáért s így az egyes néprétegek jólétének hiányáért sem, mert az uralkodó fölfogás az volt, hogy nem tartozik az állami igazgatás feladatai körébe a magángazdasági élet irányítása és a gazdasági javak elosztásának a gondja. Az állami rend és közbiztonság keretein belül a társadalom dolga volt a kenyérről való gondoskodás. Csak háború, vagy rendkívüli csapás idején sietett a közigazgatás az Ínségesek segítésére.

A háborúutáni, úgynevezett modern állam nemcsak az alkotmányos jogokat terjesztette ki „a nép széles rétegeire”, hanem – nyilván ebből kifolyólag – a megélhetés gondjait is mind messzebbmenően osztja meg a polgárok nagy tömegeivel, különösen azokkal, amelyek támogatásra szorulnak.

A szövetkezetek jelentősége. A szövetkezés műve a legértékesebb szociális pillére a régi és új államnak egyaránt, mert, míg a régi állami keretekben egyedüli támasza volt a társadalom segítségre szoruló széles rétegeinek a gazdasági harcban, addig az új állam szociálpolitikájának egészséges kiegészítője a kisemberek gazdasági védelmére és nevelésére.

A tiszta szövetkezeti mozgalomnak leglényegesebb jellemzője az önszegély. Ebből ered jelentősége és minden további kelléke is. A szövetkezők nem mások, nem is az állam segítségére támaszkodnak, hanem összefognak, hogy egymást, tehát önmagukat segítsék. S mivel minden nemzetnek legnagyobb értéke az az erő, amit önmagában hord, voltaképp a szövetkezés a legbecsesebb polgári erényt fejleszti ki egy népben, amely egyedül képes biztosítani a nemzet jövőjét. Elveszett a nemzet, mely bármily hatalmas és baráti, de mégis más nép segítségére akarja fölépíteni jövőjét, mert koldussorsra jut s elpusztul. De legyen az bár kisebb nemzet, ha önerejére számít csupán s azt fejleszti a lehető legnagyobb fokra, a többi nemzetek becsülésével találkozik s biztos jövőnek néz elébe.

A szövetkezés a polgári jellemet erősíti azért is, mert további lényege a kölcsönösség, a szolidaritás, mely nélkül széthull minden társadalom és nemzet. Egy mindannyiért, mindannyi egyért! – a rochdali pionírok jelszava, mely azt jelenti, hogy minden szövetkezőnek teljesítenie kell a kötelességét a szövetkezettel szemben, mert csak így várhatja, hogy a szövetkezet is segítségére siet. A szövetkezet nem karitás, nem jótékonyági intézmény, mely egyoldalú jótékonytságot gyakorol, hanem kölcsönösségen alapul. Ép ezért teljesen félreismerik a szövetkezet lényegét, akik azt követelik a szövetkezettől, hogy az mindent elengedjen és semmit se követeljen.

A szövetkezet harmadik jellemvonása az önkormányzat. Az önszegély elvéből folyik, hogy a szövetkezet autonómiával rendelkezik. Hatósági vezetés alatt álló szövet-

kezet nem igazi szövetkezet, mert nem érvényesül benne a tagok akarata. Ilyenek az orosz szövetkezetek a szovjeturalom óta., amelyek a szovjet diktatúrája alatt működnek minden önkormányzat nélkül. Épen ezért a nemzetközi életben nem is tekintik őket valódi szövetkezeteknek.

Előfordul szinte mindenütt a polgári államokban is, hogy az állam üzletrésztőkével, betéttel, vagy költséghozzájárulással támogatja a közérdekű szövetkezeteket. Ez az állami segítség magábanvéve még nincs ellentétben az önszegély elvével s nem homályosítja el a szövetkezetek jellegét, mert a modern állam legtöbbször oly közérdekű szolgáltatásokat vár a szövetkezetektől – amelyeket szövetkezetek híján neki magának kellene elvégeznie. Az állam mindenképen jól jár, ha kisebb áldozattal a szövetkezetre ruhazza a közérdekű feladatot, mert nem kell gondoskodnia több költséggel járó állami, vagy közületi külön szervezetről, másrészt egészséges irányban neveli a társadalmi erőket, hogy ne mindent az államtól várjanak s mindenért az állami kormányzatot tegyék felelőssé. Az aztán, hogy az állam legtöbbször csak részben – megtéríti a szövetkezeteknek azon feladatok lebonyolításának költségét, amelyeket reájuk bízott, csak természetes dolog s egyáltalán nem jelenti azt, hogy a szövetkezetek állami segítséggel dolgoznak, még kevésbé, hogy abból tartják fenn magukat. Megfordítva több joggal mondhatni, hogy a szövetkezetek segítik az államot, mert ha szövetkezetek nem volnának, sok szövetkezeti feladatot az állami szerveknek kellene helyettük elvégezni. Legtöbb országban ép a szövetkezetek révén lehet kikerülni, hogy a gazdasági élet, különösen a külkereskedelem és beszerzés – az irányított gazdálkodás korában – teljesen államosítottassék, mert a soha sem célravezető étatizmus helyébe a szövetkezeti tevékenység lép, amely kellő teret nyújt a társadalmi erők autonóm érvényesülésének, de a szükséges állami felügyeletnek, illetve befolyásnak és ellenőrzésnek is.

Az állami felügyelet és ellenőrzés semmi ellentétben sincs a szövetkezeti önkormányzattal. Sokszor az állam közérdekű tevékenységét szövetkezeti formába öltözteti. Teszi ezt azért, hogy a társadalmi önszegélyen nyugvó erőket is fokozatosan a kijelölt feladat szolgálatába állítsa. Ilyen eset volt az, mikor a falusi kislakásépítő akcióból szövetkezetet alakított a kormányzat s egyrészt az akció céljaira szánt 40,000.000 aranypengőnyi tőkét üzletrésztőke formájában bocsátotta rendelkezésre, másrészt az akció előnyeit élvező kisembereket is beléptette a szövetkezetbe, üzletrészes tagoknak. Máskor a gazdatársadalmi szervezetek 60%-os részesedésével 40%-át vállalta a tejszövetkezeti központ megalakításánál, hogy a tej szövetkezeti mozgalom talpraállhasson és függetlenítettessék a bankvállalatoktól s mikor – nem az új szövetkezeti központ hibájából, hanem az infláció folytán – a szövetkezet üzletrésztőkéje devalválódott, az üzleti tőke helyreállítására vállalta, annak majdnem teljes kiegészítését. Szövetkezeti szempontból sokkal helyesebb lett volna mindkét esetben, ha – a helyes önszegélyi elv alapján – maguk a kisemberek, illetve a gazdák és tej szövetkezetek hozták volna össze a jelzett tőkéket, de ez az akkori körülmények között lehetetlen volt. Ilyen esetekben az állami segítség, illetve közbelépés csak átmeneti jellegű lehet s feltétlen szükséges, hogy azt fokozatosan fölváltsa a társadalmi erőgyűjtés.

Amennyire most már jogos és helyénvaló az állami felügyelet és ellenőrzés a szövetkezeteknél minden esetben abból a szempontból, hogy azok a fennálló törvényeket és jogszabályokat betartják, vagy annak ellenőrzése az igazgatóságba delegált hatósági tagok vagy kormánybiztos útján is, hogy a reájuk bízott feladatok költségeire nyújtott állami pénzt a szövetkezetek helyesen használják-e föl, ép annyira elhibázott lenne

az állami támogatás fejében az önkormányzatot messzebbmenően csorbítani, sőt elvonni a szövetkezetektől, mert ezzel azokat denaturalizálná az állam, ami egyet jelentene a szövetkezeti élet megszüntetésével. Ez pedig a legvégzetesebb szociálpolitikai hiba lenne, mert a modern szociális közigazgatásnak legegészségesebb kiegészítője és támasza az önszegélyre és a polgári kötelességtudásra nevelő szövetkezeti mozgalom.

A szövetkezeti ügy jelentősége a szociális közigazgatás szemszögéből nemcsak abban jelentkezik, hogy ép a legkisebb emberek széles rétegeit karolja föl s teszi nekik lehetővé, hogy egyesülve a nagytőke előnyeit élvezzék s a nagytőke kartellalakulataival szemben hova-tovább mérkőzésre képes ellenfelekké fejlődjenek, hanem a szövetkezeti öntudat befogadása útján a szövetkezeti erényekre is neveli az állami és társadalmi rend elleni aknamunkának leginkább kitett néprétegeket. A szövetkezeti öntudatra és szövetkezeti szellemben nevelt kisemberek nemcsak gazdaságilag lesznek tájékozottabbak s kevésbé félrevezethetők, nemcsak szövetkezetükhöz lesznek hűségesebbek és kötelességtudóbbak, szótartók és szolidárisak egymással szemben is, hanem családjukkal, hitükkel, községükkel és hazájukkal szemben is. A községi szövetkezetek ezreiben 30-40.000 főnyi vezérkar működik, mely az állami rend legmegbízhatóbb – mondhatom – fönntartó szervezete, melyre a közigazgatás mindenkor számíthat, mikor a népért, vagy a nemzeti államért bármely veszéllyel szembe kell szállni.

A falusi szövetkezetek eredete hazánkban. Magyarországon a szövetkezetek túlnyomóan, sőt – azt mondhatnók – általánosságban agrár jellegűek. Különösen falvainkban működnek s alig van már falu az országban, ahol ne lenne szövetkezet. Ezt a körülményt s általában a szövetkezetek hivatását és lelkiségét akkor értjük meg igazán, ha visszatekintünk a szövetkezetek keletkezésére.

Nagyobb arányban a szövetkezeti gondolat akkor indult el Magyarországon hódító útjára, mikor az 1880-as évek agrárválsága föllépett. Mezőgazdaságunk az amerikai búza és kukorica versenye következtében hihetetlen méretekben indult romlásnak. Az óceánjáró hajók potomáron öntötték az európai piacra az amerikai terményeket. A magyar búzát és kukoricát áron alul se tudták eladni a gazdák. A gazdák eladósodtak. A középbirtokok ebben az időben cseréltek gazdát. De fölhangzott az árverési dobpergése a falvak gazdaportáin is. Az uzsora minden fajtája rávetette magát a lerongyolódott falusi népre. A hegyvidéken és Erdélyben házsorokat licitáltak el az uzsorások, akik pénzt és árut csak uzsorakamatra adtak a megszorult falusiaknak. A földesúr tönkrement, csak a boltos és a korcsmáros hitelezett. Ezek pedig jobbra Galiciából szivárogtak be arra a vidékre. De a pusztulás csakhamar átterjedt az Alföldre és Dunántúlra is és a magyar földművesek elindultak új hazát keresni. A gyilkos versenyt Európára zúdító óceánjáró hajók visszafelé csakhamar kivándorlókkal hajóztak be.

A gazdák jobbjai a gróf Széchenyi István által alapított Országos Gazdasági Egyesületben jöttek össze s mind sűrűbben tanácskoztak a falvakból jövő vészkiáltások hallatára. Ugyanakkor a falvakban népükkel együtt pusztuló lelkipásztorok, iskolamesterek és nótáriusok kétségbeesetten töprengtek, miként lehetne a romlásnak indult falu népét megmenteni. Egészen messze egymástól, hol itt, hol ott próbálkoztak a szövetkezés kezdetleges formáival, mint valamikor az őskeresztények a katakombákban. Mindenfelé pislogott már a szövetkezés mécsese a haldokló falvakban, csak apostolra várt, aki lángralobbantja a nép körében élő vágyat az összefogásra. Föltűnt az is csakhamar, Széchenyi utódjaként, a szabadságharc legendás huszárszázadosa, a legnagyobb földesurak sarja, gróf Károlyi Sándor, aki párisi száműzetéséből hozta haza a kidolgo-

zott ideát s a székesfehérvári gazdakongresszus után egyszerre bontotta ki az agrár és szövetkezeti mozgalom zászlóját. Élére állt a falvak népében már élő mozgalomnak s egyesülve a falvak földesuraival, lelkészeivel, tanítóival és jegyzőivel, utat nyitott a falusi polgárság szövetkezeti mozgalmának.

Az uzsora a bolti áruk és a pénzkölcsön tekintetében támadta meg leginkább a falu népét. Ennek megfelelően szövetkezeti boltokat, illetve fogyasztási szövetkezeteket állítottak föl, eleinte Erdélyben és Pest megyében, majd az egész országban. A községi hitelszövetkezetek alakulása is megindult, azzal a különbséggel, hogy a községi alakulásokkal egyidőben a központi szervezésre is sor került, mert a szövetkezetek hitellel való ellátásáról mindjárt kezdetben kellett gondoskodni. Mindkét szövetkezeti ágazatnak szinte egyidőben kellett megindulnia, mert hiába jutott volna a válságba került gazda rendes feltételek mellett kölcsönhöz, ha a kölcsönpenzen vett bolti árut csak uzsoraáron vásárolhatta volna meg s megfordítva. A szövetkezetek tudták csak az uzsorának útját állni ezekben az időkben, mikor az uzsorások tömeges jelentkezésével szemben a büntető bíróságok sem tudtak teljes sikerrel föllépni, mert a nép szegénysége és a közerkölcsök romlottsága folytán a hamistanúzás iparszerű foglalkozás volt.

A nyolcvanas évek végén kezdtek alakulni rendszeresen a falusi hitelszövetkezetek s a fogyasztási szövetkezetek. Sok megnemértés közepette gróf Károlyi Sándor s néhány munkatársa, mint Hajós József, Bernát István, György Endre, Gaál Jenő és mások önzetlen támogatása és irányítása mellett pár száz falusi pap, tanító, földesúr és jegyző állt a szövetkezetek élére s egy idegen, barátságatlan, liberális légkörben mégis gyorsan hire ment az elárvelt és omladozó falvakban a jó újságnak: a szövetkezetben van a menekvés. Ideje is volt mentőakciónak, mert a kilencvenes években évente már közel százezer kivándorlót vittek az óceánjáró hajók Amerikába, a magyarság második hazájába, vagy talán a temetőjébe, ha a bányák mélyére gondolunk...

Negyvenegy éve, mikor az 1898: XXIII. törvénycikk gróf Károlyi Sándor és politikai barátainak sürgetésére létrejött s ennek alapján megalakulhatott az Országos Központi Hitelszövetkezet, majd tisztán társadalmi erőkből a „Hangya” szövetkezeti központ, már több száz hitelszövetkezet s ugyancsak pár száz fogyasztási szövetkezet működött a falvakban. Nem igaz tehát a szövetkezeti mozgalom ellenfeleinek az a ráfogása, hogy a magyar szövetkezeti mozgalom felülről lefelé épült ki, mert a falvakban meg volt már a szövetkezésre való készség, mikor gróf Károlyi Sándor kibontotta zászlóját s a falusi szövetkezetek százai éltek már, mikor a központok megalakultak.

A század fordulóján új éra köszöntött a magyar mezőgazdaságra. A nagy agrár-válságot pár esztendő alatt föllendülés váltotta föl. Darányi Ignác földművelésügyi miniszter az erőrekapott agrármozgalomra támaszkodott. Agrárpolitikája teljes sikerrel járt. Ennek pedig az a magyarázata, hogy két tartóoszlopa volt: az agrárvámvédelem és az agrárszövetkezeti élet. Az előbbi a magyar mezőgazdaságot megvédte a tengerentúli verseny, az utóbbi pedig a falu népét a hitel- és áruzsora ellen. Az előbbit az osztrák gyarmati politikával, az utóbbit pedig az akkor divatos liberális gazdasági közfelfogással szemben kellett kiharcolnia. Ha Darányinak és Károlyi Sándornak ez nem sikerült volna, akkor a világháború nem egy gazdaságilag erős, hanem elgyengült falusi népet talált volna itt, ami végzetes következményekkel járt volna a nemzet jövőjére...

A falusi szövetkezetek fajtái. Magyarországon az ország agrár jellegének megfelelően a szövetkezetek három fajtája van elterjedve: *a)* hitelszövetkezetek, *b)* fogyasztási és értékesítő szövetkezetek és *c)* tej szövetkezetek. A két elsőnek külön ágazatai is vannak,

melyek harmonikusan egészítik ki a magyar falusi szövetkezeti rendszert, amelyről a nemzetközi fórumok is elismerik, hogy tökéletes, mert könnyen áttekinthető, egymást kiegészítő és munkamegosztás van benne. A háromfajta szövetkezet együttműködését a legtöbb faluban az is előmozdítja, hogy személyi kapcsolat is van köztük, sőt egyes helyeken ugyanazon egyénekből áll mindegyik szövetkezetnek a vezetősége. Gyakran a Falu-Gazdaszövetség helyi szervezetének is azonosak a vezetői a szövetkezetek igazgatóságával, aminek az a magyarázata, hogy egyaránt agrárszövetkezetekről van szó, amelyek a falu legközbeccsültebb s legmegbízhatóbb polgárait állítják az intézmények élére. A háromfajta szövetkezet közös jellemvonása az is, hogy mindegyik erős országos központtal rendelkezik s központi ellenőrzés alatt működik.

Mindegyik szövetkezet saját tőkével alakul, ami azt jelenti, hogy a szövetkezetet alakító tagok 10-40 pengőből álló üzletrészeket jegyeznek, amelyből 1.000-10.000 pengőre rúgó üzletrésztőke képződik. A hitelszövetkezeteknél több, legalább 10.000 pengős tőke összehozása szükséges, mert ehhez képest jut a szövetkezet hitelhez, míg a tej szövetkezeteknél elég kisebb 1-2.000 pengős üzletrésztőke is, mivel a tej összegyűjtéséhez s a központi gyűjtőtelephez való továbbításához nem kell nagyobb forgótőke. Az üzletrész minden egyes tag saját tulajdona, utána – ha a szövetkezetnek üzleti feleslege van – osztalékot kap s befizetését megkönnyíti az, hogy havi 1-2 pengős részletekben is befizethető.

Falusi szövetkezeteink egyébként általában a Raiffeisen-elvek alapján működnek, miért is többnyire egy vagy kevés községre terjed ki egy-egy szövetkezet működése, hogy az igazgatósági tagok ismerjék a szövetkezeti tagokat. A rochdali-elveket is vállalják, mert a belépést nyitva tartják, készpénzre árusítanak, pártatlanok s önkormányzattal rendelkeznek. Nem törekszenek nyereségre s az üzleti felesleg egy részét tartalékolják, más részét osztalék gyanánt szétosztják tagjaik között.

A falust hitelszövetkezetek. A magyarországi hitelszövetkezetek 90%-a falun működik. A földművelő és falusi polgárok számára nyújtanak méltányos feltételek mellett hitelt s takarékbetétet gyűjtenek betéti könyvecskékre. Alakulásuk és működésük az 1898: XXIII. törvénycikk alapján történik, amely külön törvénye a hitelszövetkezeteknek. Ez a törvény gondoskodott a hitelszövetkezetek központjának az Országos Központi Hitelszövetkezetnek a fölállításáról is, mely az 1920: XXX. törvénycikk alapján az egész magyar szövetkezeti ügy hivatott intézménye s egyben a hitelszövetkezetek ellenőrző köteleke is.

Gazdasági hitelszövetkezet 1920. óta csak az OKH hozzájárulásával s annak kötelékében alakulhat. Ez a központkényszer, mely egyelőre csak a hitelszövetkezeteknél van meg, azért vált szükségessé, hogy álszövetkezetek – minők a háborúelőtti „korona-szövetkezetek” is voltak – ne garázdálkodhassanak a kisemberek becsapására.

Ahol a polgárok közt megvan a készség hitelszövetkezet alakítására, amit általában soha sem szabad erőltetni, s elegendő üzletrészt jegyeztek, ott a Központ gondoskodik a szövetkezet megalakításáról s a szövetkezetnek hitelezéséről és ellenőrzéséről is. A hitelkeret, melyet a szövetkezet az OKH-tól kap, a befizetett üzletrésztőkének rendszeren háromszorosa, de legfeljebb ötszöröse. A hitelszövetkezet azonban nemcsak a központi hiteltől látja el és pedig ezidő szerint rendszeren váltóra tagjait kölcsönökkel, hanem a befizetett üzletrésztőkéből, a gyűjtött takarékbetétállományból és tartaléktőkéből. Mihelyt lehetővé válik, hogy a Központ kötvényeket adjon el, úgy közép- s hosszabblejáratú kölcsönöket is ad a szövetkezetek tagjainak.

A kölcsönök és betétek kamatfeltételeit ezidőszereint a Hitelügyi Tanács rendelkezései szerint limitálja az OKH. Ennek megfelelően 4.5-6%-os pénzt kapnak a községi hitelszövetkezetek betét, központi hitel és üzletrésztőke formájában s ebből a tagoknak 6-7½%-ra adnak kölcsönöket. S bár hosszúlejáratú kölcsönök ezidőszereint még nincsenek, a rövidlejáratú s lejáratkor törlesztéssel prolongálható hitelek a szövetkezeteknél a legolcsóbbak, mert folyósítási költségek vagy egyáltalán nincsenek, vagy csak a minimális betáblázási készkiadásra szorítkoznak. Másrészt a falusi hitelszövetkezeteknek nem az a legnagyobb előnyük, hogy méltányos kamatozású kölcsönöket nyújtanak, hanem, hogy egyáltalán hitelhez juttatják még a legkisebb falusi embereket is, akik különben sehol sem kapnának kölcsönt.

Hogy a hitelszövetkezeteknél a tagokat az üzletrész ötszöröse erejéig terheli felelősség, sokan kifogásolják. De erre azért van szükség, mert ez az alapja a szövetkezet ötszörös hitelképességének. Viszont nem jelent semmi veszedelmet a tagokra, mert ezen többszörös felelősséget 40 éven át, mióta az OKH fönnáll, egyszer sem vette igénybe a Központ.

A takarékbetétgyűjtésnél páratlan erkölcsi erő van a hitelszövetkezetek javára abban a tényben, hogy az OKH kötelékébe tartozó hitelszövetkezeteknél még egy fillér takarékbetét sem vett el, mert a Központ, bár kifejezetten nem vállal szavatosságot a hitelszövetkezeti betétekért, még valamely szövetkezet fölszámolása esetén is elsősorban a betevők pénzét fizeti vissza. A községek, de magánosok is, bátran helyezhetik tehát akár több ezer pengőre rúgó betéteiket is a falusi hitelszövetkezetekbe, mert a betét biztonsága tökéletes.

A hitelszövetkezetek üzletvezetése általában egy üzletvezetőre s egy pénztárosra van bízva s az üzletnapot vasárnaponként tartják. A nagyobb hitelszövetkezeteknél már a könyvelést is külön funkcionárius végzi s naponként vannak üzleti órák. A kölcsönök megszavazását az elnök által összehívott igazgatóság végzi. Téves az a fölfogás, hogy a központi ellenőrzés felelős minden üzleti mulasztásért, mert az üzletvezetés és pénztár felügyelete és ellenőrzése a helyi igazgatóság, illetve felügyelőbizottság kötelessége. A központi ellenőr évenként kétszer vizsgálja csak az üzletvitelt s így csak az eléje tárt adatok alapján ellenőrizheti a zárszámadásokat, pénztárt, váltó és betétállományt.

Gabona bevásárló és földbérő szövetkezetek. Az ezer trianoni hitelszövetkezet közül száznál több foglalkozik gabonabevásárlással, illetve földhaszonbérléssel. A hitelszövetkezeti gabonaosztály a községben és a környéken a „Futura” bizományosa és így a gabonát nem saját számlára vásárolja és raktározza, hanem a „Futura” megbízásából, mely viszont az OKH és a többi szövetkezeti központok áruforgalmi központja. A Futura részvényeinek nagyobb részét a pénzügyi kormány megbízásából az OKH tartja kezében. A Futura adja időközönként a megszabott árakat (limiteket), amelyekhez a vidéki hitelszövetkezeti gabonaosztályok kötelesek tartani magukat. A gazdák gabonáját a hitelszövetkezet által fölfogadott gabonabevásárló veszi át és fizeti ki s ő ügyel föl a raktárra is. Jutalékot kap s kauciót tesz le. Az OKH hitelszövetkezeteinek nem engedi meg, hogy saját számlára vegyenek s adjanak gabonát, vagy bármilyen termény-spekulációba belemenjenek. Ahol hitelszövetkezet nem működik, vagy nem vállalja a gabonabizományosságot, ott Hangya-szövetkezet is lehet a Futura bizományosa. A gabonabevásárlással foglalkozó szövetkezetek ellenőrzésére az OKH külön revizorokat tart. Nem is kell hangsúlyozni, hogy a gabonabevásárló szövetkezeteknek igen nagy jelentősége van a vidéki gabonakereskedelem átszervezésében.

Egyre nagyobb jelentőséget nyernek a birtokpolitika újabb alakulása következtében a földbérleti hitelszövetkezetek, amelyek harminc éve működnek már az OKH kötelékében. Jelenleg 72 hitelszövetkezeti földbérlet van 36.000 hold területtel, amelyen 8.000 földművelő család gazdálkodik. Az ország legnagyobb s legelőkelőbb földbirtokosai maguk kedvelték meg ezt a bérleti formát, melynek előnye az, hogy egy jogi személy egy jogi képviselőjével áll szemben a tulajdonos és pedig a községi hitelszövetkezettel, mely a haszonbérleti szerződésért egész vagyonával (50.000.– 200.000.– P) szavatol. A hitelszövetkezet igazgatósága aztán a gazdasági cselédek és az aratók bevonásával a legmegbízhatóbb kisgazdákat tömöríti a szövetkezeti bérlőcsoportban, amelynek tagjai egyetemleges felelősséggel külön-külön parcellákon gazdálkodnak. A bérlőcsoport tagjai előre leteszik az óvadékot s az évi haszonbért s betartják az előírt vetésforgót. Az épületeket vagy közösen használják, vagy e célra középbérlőt is vállal a szövetkezet, aki rendszeren a bérlőcsoport vezetőségi tagja lesz. A szövetkezeti bérlőcsoportok alakítása az első lépéstől kezdve az OKH irányítása, ellenőrzése és felügyelete alatt történik, amely e célra külön, központi osztályt és gazdasági revizorátust tart fenn.

Az új kisbérleti törvény lehetővé teszi, hogy a földbérleti hitelszövetkezeteknek kiadott és a jövőben kiadandó birtokterületek betudassanak a nagybirtokosok által a törvény kötelező erejénél fogva leadandó területbe. Azok a birtokosok, akik meg akarják előzni a hatósági eljárást, természetesen előnyöket élveznek, ha az OKH-val megegyezve, hitelszövetkezetekkel kötnek a leadandó területek vagy azok egy részére már előre bérleti szerződést, mert ez esetben a szerződési tárgyalások során befolyást gyakorolhatnak a kisbérleti feltételekre.

Földmunkások vállalkozó szövetkezetei. A hitelszövetkezetek mellett még az OKH kötelékébe tartoznak a földmunkások vállalkozó szövetkezetei is. Az első nemzetgyűlésen fejtettem ki az elgondolást, hogy a hitelszövetkezeti központ támogatásával a kubikosok és kordélyosok – mindenütt mérnökök vezetése alatt – szövetkezhetnének csatorna- és útépítő-vállalkozásokra, hogy a munkabér mellett a vállalkozói nyereséget is ez a tösgyökeres magyar munkásság tartsa meg. Mint Csongrád nemzetgyűlési képviselője, a csongrádi földmunkások ezrei előtt több gyűlésen ismertettem tervemet, melyből az OKH s annak egykori vezérigazgatója, Horánszky Dezső támogatásával csakhamar élő valóság lett s 1921. januárban megalakult Csongrádon az első magyar Földmunkás Vállalkozó Szövetkezet 350 taggal. A csongrádi földmunkások példáját követték több tiszavidéki kubikoshelységben is és máig 16 földmunkás vállalkozó szövetkezet működik az OKH kötelékében. A földművelésügyi kormány részéről, melynek élén akkor Mayer János, majd nagyatádi Szabó István állottak, külön törvény alapján gondoskodtunk számukra hitelről s közszállításoknál kedvezményről. A hitel 1000.000 koronáról szólt mely ma is megvan az utolsó fillérig. A kedvezmény abból áll, hogy hatósági pályázatoknál 10% eltérésig munka a szövetkezetnek adható; ez utóbbi kedvezmény azonban a gyakorlatban – sajnos – nem érvényesül.

A földmunkásszövetkezetek nevében és helyett az OKH földmunkásszövetkezeti osztálya szokott útépítéseknél pályázni, hogy a maga pénzügyi erejével nagyobb súlyt adjon a szövetkező földmunkások ügyének, de még így is a legnagyobb erőfeszítések árán sikerül a többi magánvállalattal szemben néha-néha a munkát elnyerni a szövetkező kubikosoknak, annak ellenére, hogy az útépítővállalatok közt, amelyek közismerten és 99%-ban a liberális nagytőke vállalatai, a földmunkásszövetkezetek képviselik a szintiszta magyarságot.

Annál nagyobb elismeréssel kell szólni a jobbára helybeli tanítók, lelkészek és egyes társulati mérnökök szociális érzékéről, akik teljes önzetlenséggel vállalnak részt a földmunkásszövetkezetek igazgatásában s az államvasutakról, amelyek aránylag még egyenlő elbánásban részesítik az OKH földmunkásszövetkezeteit a többi – nem keresztény és kapitalista – vállalatokkal szemben.

A központ nagyon helyesen azt az elvet követi, hogy csak akkor és ott alakítja meg a kizárólag szakmunkásokból álló szövetkezetet, amikor s ahol kellő vállalati munka kínálkozik.

A munkások a méltányos munkabéren kívül a vállalati nyereségből úgy részesednek, hogy a szövetkezet üzleti feleslegéből a tartalékolás és osztalék mellett munkabérpótlékot kapnak a végzett munka arányában.

A falusi fogyasztási szövetkezetek. A falusi szövetkezeti hálózat másik nagy csoportja a fogyasztási szövetkezeti mozgalom, mely a falvakban áruboltok alakjában jelentkezik. Az áruuzsora leküzdésére alakultak a nyolcvanas évektől kezdve tisztán társadalmi erők, tehát az igazi szövetkezeti önszegély alapján. Később és ma is a közszükségleti cikkek árának és minőségének szabályozására hivatott szervezetnek tekintjük azt a másfél-ezer (a visszacsatolt területeken levőkkel együtt 1.800) fogyasztási és értékesítő szövetkezetet, amelyek mintegy 3.000 boltot tartanak fenn a falvakban.

A fogyasztási szövetkezetek világszerte főleg a városokban működnek. Nálunk a városok polgársága is tart fenn fogyasztási szövetkezeteket (Köztisztviselők és Vasutasok) de főleg a falvakban van elterjedve a mozgalom. Három ország van a világon, melyben a fogyasztási szövetkezeti mozgalomnak inkább agrár jellege van: Dánia, Finnország és Magyarország. Mindegyik fejlett szövetkezeti étellel rendelkezik.

A semleges, vagy ellenséges oldalról legtöbbször azt a kifogást halljuk, hogy a szövetkezeti bolt sem olcsóbb, vagy jobb, mint a zsidó szatócs. S ennek az igazolására rögtön egy-két cikk árát halljuk. A válaszunk erre az, hogy nem elég egy-két cikk árát összehasonlítani, hanem az egész árlistát kell nézni, de főleg az, hogy a szövetkezet előnye akkor jelentkezne, ha nem lenne szövetkezet. Tessék megpróbálni s egy évre becsukni a szövetkezeti boltot: mindjárt kitűnne, mennyire hiányzik. Az árak emelkedése és az árúk minőségének romlása biztosan bekövetkeznék.

Nehéz időkben hiába volna a közigazgatásnak minden erőfeszítése az áruáragítás megakadályozására – szövetkezetek nélkül. Rendőri és büntető intézkedések magukban véve nem elegendők az alkalmi áruuzsora megfékezésére. Ha a háború és az infláció alatt nem lettek volna fogyasztási szövetkezetek, az árúelrejtés, árúhalmozás és drágítás siserahadával szemben a kormány és hatóságok nem tudták volna a falusi lakosságot kellőképp megvédeni.

A fogyasztási szövetkezetek hazánkban a „Hangya” szövetkezeti központ kötelekébe tartoznak s ezért a falvakban általában „Hangya-szövetkezet” megjelöléssel szerepelnek. A hitelszövetkezetek testvérintézménye.; hiszen mindkettőnek szervezője a gróf Károlyi Sándor által megindított népies agrármozgalom. Üzletrésztökéjük kisebb-mint a hitelszövetkezeteké, de a központtól árúhitelt kapnak. A rochdali-elv az, hogy a fogyasztási szövetkezet nyílt üzlet legyen, tehát, hogy abba minden jó szövetkezeti érzésű polgár beléphessen, a boltban nem tagok is vásárolhassanak s a vásárlás készpénzben történjék. A nem tagoknak való árusítás azért jogos álláspont, mely világszerte el van ismerve, mert ezzel emelkedik a forgalom, ami viszont a tagok előnyösebb ellátását teszi lehetővé.

Ami az áruellátást illeti, a Hangya-szövetkezetek nemcsak háztartási cikkeket árusítanak, hanem a gazdálkodáshoz szükséges anyagokat és árukat (szén, olaj, vetőmag, gálic, gépek és eszközök stb.) is. Előnyösebb a beszerzésük, mert közvetlenül a központi árúraktárból, vagy a központi és egyéb gyári telepről kapják árukészletüket. A tagok a tisztességes kiszolgáláson túl, ha üzleti felesleg van, üzletrészeik után osztalékot és vásárlásuk arányában vásárlási visszatérítést kapnak.

A fogyasztási szövetkezet sikere a tagok hűsége mellett nagyon függ az üzletvezető kiválasztásától. Jó üzletvezető a gyenge szövetkezetet megerősíti, de a hűtlen vagy hozzá nem értő boltkezelő még a virágzó szövetkezetet is képes lerontani. A fogyasztási szövetkezetnél a boltkezelőn kívül a könyvelő, esetleg még a pénztáros szokott kisebb tiszteletdíjban részesülni. Elnöke és igazgatósági tagjai a falu legérdemesebb polgáraiból kerülnek ki.

A Hangya-szövetkezetek számlája javára kell írni azt is, hogy a falu polgárai körében nagyon sok derék keresztény kereskedőt nevelnek s általában terjesztik a tisztességes kereskedelmi és üzleti tudást népünk körében.

A legutóbbi nagy gazdasági válság óta a közvélemény nyomása alatt a szövetkezeti értékesítés is nagy lendületet vett a fogyasztási szövetkezetek révén. A Hangya-szövetkezeti mozgalom megindítóinak előrelátását mutatja, hogy már kezdettől fogva fölvették az alapszabályokba az értékesítő üzletágot is. Fogyasztási és értékesítő szövetkezet a cége minden falusi Hangya-szövetkezetnek. Mióta a valutavédelem a külföldi piacokon való egységes föllépést teszi szükségessé, másrészt egyes közeli országok csak keresztény kezekből vesznek át árut, a szövetkezetek valóságos nemzeti küldetést töltenek be.

Míg a gabonaértékesítés a jobbra hitelszövetkezeti gabonaraktárak útján ép úgy a „Futura” kezében van, mint a burgonya, hagyma és gyapjúértékesítés, addig az állat, gyümölcs, méz, toll, zöldség, tojás, baromfi és háziipari értékesítést a Hangyának kellett vállalnia a falusi Hangya-szövetkezetek bekapcsolásával. Mikor a német hadsereg megkeresésére a Hangya vette át a lóvásárlást, a lóarak majd 100%-kai javultak országszerte a gazdák előnyére. Hasonló helyzet következett be más cikkeknél is. A Hangya nem kapott saját tőkét az új üzletág megszervezésére, de annál több támadást és kritikát. A liberális oldal évekig tartó pergőtűzet indított ellene, hogy egykézbe veszi a külkereskedelmet és megfojtja az „ártatlan” magánkereskedelmet. A toll-, a tojás és sok más áru exportja azelőtt egy-egy igaz, – nem keresztény – család kezében volt. Ez nem volt egykéz. De mihelyt a Hangyában tömörült félmillió keresztény földműves család vette át ugyanazt a exportot 10-30%-ban csupán, ez már „egykéz” lett. Ezt a logikát mi soha sem fogjuk megérteni.

Méltánytalan a mi oldalunkról megnyilatkozott az a kifogás is, hogy a Hangya nem keresztény vásárlókat is bekapcsolt. Ez az első években kikerülhetetlen. Ahol a Hangya-szövetkezetek hozzáértő keresztény vásárlókkal rendelkeznek, ott bizonyosan csak ezek vásárolnak. De a Hangya sem képes arra, hogy egyik napról a másikra csupa keresztény szakembereket varázsoljon elő, ahol eddig – mint a lókereskedelemben például – majdnem száz százalékig nem keresztények lepték el a piacot. A helyzet egyre javul s ha valamikor az arányszámot az értékesítő kereskedelemben is elérjük a keresztény magyarság javára, ez bizonyosan a szövetkezeti mozgalom érdeme lesz, melytől sokan követelnek, de melynek kevesen adnak. A valódi szövetkezeti mozgalomnak sehol sincs olyan erős küzdelme a régi „legális” magánkereskedelemben kívül az álszövetkeze-

tekkel, mint az értékesítés terén. A liberális tőke leleményessége bámulatos. Szélsőséges antiszemita jelszavakkal és jelvényekkel alakult álszövetkezetek mögé bújják s szemita tőkét úgy gyömölcsozteti, hogy ekét lelkiismeretlen bátorsággal húzatja a félrevezetett keresztény gazdanéppel. A haszon kilencven százaléka az igazi szövetkezeteket sajtójában támadó régi liberális tőkée, a pár percent jutalék pedig a politikai álszövetkezeté.

Az értékesítő szövetkezetek tevékenysége mindezen nehézségek dacára – egy szerűen az igazság alapján – szépen halad előre s évről-évre több falusi szövetkezet kapcsolódik az akcióba, melynek terjedelme és forgalma hatalmas arányokban emelkedik.

A tej szövetkezetek. A falusi szövetkezeti tevékenység harmadik nagy ágazata: a tej szövetkezeti mozgalom. A háború előtt a közigazgatási szervezet gondoskodott a falusi tejszövetkezet alakításáról és ellenőrzéséről. A földművelésügyi minisztérium tejjgazdasági ügyosztálya propagálta és alakította a tej szövetkezeteket a gazdasági felügyelők és járási hatóságok segítségével. A háború alatt mind a 700 községi tejszövetkezet elpusztult, mert nem volt kereskedelmi központjuk. Egyik nagybankunk fővárosi vállalata vette át tejtermelésüket.

A nemzeti újjászületés után okulva a történeteken, magam tettem kezdeményező lépéseket, hogy a lejértékesítés és a tejtermelő gazdák függetlenítése végett alakítsunk tej szövetkezeti központot, mely nemcsak a tej szövetkezetek alakításáról, de ellenőrzéséről és tejtermékeik értékesítéséről is gondoskodik. Tervemet nem csupán a földművelésügyi miniszter, Mayer János, majd nagyatádi Szabó István, hanem a többi agrárszövetkezeti központok és gazdaszervezetek is megértéssel fogadták, úgy, hogy a gazdaszövetkezetek 60%-os üzletrész jegyzésével meg is alakult 1922-ben az Országos Magyar Tej szövetkezeti Központ, mely azóta nagy sikerrel folytatja a falusi tejszövetkezeti mozgalom szervezését. A pénzelértéktelenedés folytán az üzletrésztőkét az országgyűlés határozata alapján a földművelésügyi minisztérium egészítette ki. Ma mégis kevesebb pénzébe kerül az államnak a tej értékesítés támogatása, mint a háború előtt, mikor merkantil érdekeltségnek voltak kiszolgáltatva a falusi tej szövetkezetek.

Másfélévtizedes munka és küzdelem után, miközben a liberális tőke által támogatott sajtó és vállalatok hihetetlen eszközökkel dolgoztak a szövetkezeti központ elgáncsolására, a tej szövetkezeti mozgalom teljes diadalt aratott minden irányban. Ma már a trianoni területen több községi tej szövetkezetünk van, mint a háború előtt az egész ország területén volt. A háború előtti 700 tejszövetkezettel szemben ugyanis ma a csonkaország területén 900 tejszövetkezet dolgozik, melyet mind a tej szövetkezeti központ szervezett. A másik világraszóló eredmény az, hogy a tej szövetkezeti központ kitartó és szakszerű munkája következtében a szövetkezeti magyar vaj a külföldi és pedig különösen az angol és német piacon első helyre küzdötte fel magát a dán és finn vaj mellé, így vált lehetségessé, hogy tejtermelésünk fölöslegét vajjá földolgozva el tudjuk adni a külföldön s évente 5-600 vagon vaját tudunk exportálni, melynek 60%-át a tej szövetkezeti központ viszi ki. De egyben ez a kitűnő eredmény tette lehetségessé azt, hogy pár év óta s jelenleg is minden liter tej értékesíthető az országban és pedig tisztességes áron, míg a háború előtt korántsem ez volt a helyzet.

Tej szövetkezeti törvényünk még nincs. Innen van, hogy a falusi tej szövetkezetek körében még gyakran találkozunk a józan szövetkezeti hűség hiányával. Az a tejszövetkezet, amelyet a központ segített megalakítani s melynek a központ adott kamatmentes kölcsönt a tej szövetkezeti csarnok fölépítésére, sokszor literenkint 1/10 filléres

különbség miatt, legtöbbször egy-két, nem mindig önzetlen hangadó ember biztatására, átpártol a merkantil magánvállalathoz s annak adja el egész évre a tejtermelését. Gyakran megtörténik aztán, hogy rajtaveszt a tejszövetkezet, mert a többet ígérő magánvállalkozó egy pár hónap után adós marad a tejpénzzel s a tagok a beígért többlet helyett veszteséggel kénytelenek beletörödni a hűtlenség által előidézett helyzetbe.

Régebben előfordult, hogy a tejszövetkezet bérbe adta üzletét és csarnokját valamely magánvállalkozónak. Ezek álszövetkezetté váltak. Ma már ritkábbak az ilyen esetek.

A tej szövetkezeti központ – úgy, mint az OKH és a Hangya – külön ellenőri kart tart fenn, amely nemcsak a szervezést, de az ellenőrzést és útbaigazítást is ellátja a falusi tej szövetkezeteknél, amelyek tanfolyamon képzett szakemberek vezetése alatt működnek.

A községi tej szövetkezetek a távolabbi vidéken az OMTK 14 vidéki vaj feldolgozó telepeinek szállítják be a tejszint, míg a sovány tejet visszaadják a gazdáknak állatok nevelésére. Viszont a fővárosi és városi piachoz közelebb esők friss tejet szállítanak a Központnak, vagy a városi fogyasztóknak. Hogy a földművelésügyi miniszter már megtudja állapítani a gazdáknak fizetendő és pedig elég tisztességes árat országszerte, az kétségtelenül a központilag is jól megszervezett tej szövetkezeti hálózatnak köszönhető.

Szövetkezeti központok. Az élet csakhamar beigazolta, hogy a kisemberek szövetkezetei önállóan, magukra hagyva nem tudják a nehézségeket leküzdeni. Központra van szükségük, amely nemcsak az alakulásnál, de működésükben is állandóan segítségükre van, irányítja s ellenőrzi tevékenységüket és hitellel, illetve áruval és értékesítő lehetőségekkel látja el őket.

Hazánkban, mint láttuk, előbb kezdtek alakulni a falusi szövetkezetek s csak 1898-ban alakultak a központok és pedig a hitelszövetkezetek részére az Országos Központi Hitelszövetkezet (OKH), a fogyasztási és értékesítő szövetkezetek részére pedig a „Hangya” a Magyar Gazdaszövetség termelő, értékesítő és fogyasztási szövetkezeti központja. Legfiatalabb a tej szövetkezetek központja, az Országos Magyar Tejszövetkezeti Központ (OMTK), mely 1922-ben alakult.

A falusi szövetkezetek az ugyancsak szövetkezeti formában alakult központnak üzletrészes tagjai, amelyek kiküldötteik útján résztvesznek a központ közgyűlésén és kongresszusán. Mindegyik központ jelentős számú ellenőri kart tart, mely a szövetkezetek megalakításán kívül évente egyszer vagy kétszer megvizsgálja a községi szövetkezetek ügyvitelét és könyvelését, felülvizsgálja az évi zárszámadásokat s megadja a vezetőknak a szükséges felvilágosításokat. A központ egyébként levelezés útján állandóan összeköttetésben van a helyi szövetkezetekkel.

Sokszor találkozunk azzal a hibás megjelöléssel, mely a falusi szövetkezeteket egyik, vagy másik központ fiókjának mondja. Ez nagy tévedés. Szövetkezeti központjainknak nincsenek fiókjai. A községi szövetkezetek autonóm cégek, különálló igazgatósággal és felügyelőbizottsággal. A központnak tagjai, de nem fiókjai. Ha fiókok lennének, akkor a központ igazgatása alatt állnának, de mivel különálló cégek, a saját igazgatóságuk vezeti őket, míg a központ csak felügyeleti és ellenőrzési jogkört gyakorol fölöttük. Nem a központ választja tisztviselőiket, hanem a saját közgyűlésük, illetve igazgatóságuk s a központ bizonyos esetekben csak jóváhagyási joggal bír. Ellenben a hitelszövetkezeteknél a központ egy-egy tagot delegál a helyi szövetkezetek igazgatóságába és felügyelőbizottságába, aki a központ bizalmából vesz részt az igazgatásban.

A központok közül a legszorosabb a kapcsolat az OKH és a községi hitelszövetkezetek között, meri ezt külön törvény – az 1898: XXIII., illetőleg 1920: XXX. törvény cikk – szabályozza. A hitelszövetkezeteknél 1920. óta központkényszer van, ami azt jelenti, hogy gazdasági hitelszövetkezet csak az OKH hozzájárulásával és annak kötelékében alakulhat, abból nem léphet ki, de fölszámolását kimondhatja s azt a központ is elrendelheti. A központhoz tartozás kötelezettsége – különösen a hitelszövetkezeteknél – a legtöbb külföldi országban is megvan. Magyarázata az, hogy az avatatlan vezetés, vagy a szövetkezeti elvvel való visszaélés a központi kötelék felügyelete alatt jobban ki van zárva s a központ támogatása nagymértékben elősegíti a szövetkezetek célkitűzéseit.

Szövetkezeti központjaink általában szintén társadalmi erőkre támaszkodva alakultak. A Pestmegyei Hitelszövetkezet, melyből a Hazai Szövetkezetek Hitelintézete, majd az OKH alakult, a gazdatársadalom kezdeményezésének az eredménye éppúgy, mint a Hangya és az OMTK, melynek alapításában szintén résztvettek a gazdaszervezetek. Az állam csak szociális kötelezettségének tett eleget, mikor az OKH alaptőkéjéhez mindjárt alakulásakor 1,000.000 aranykorona, a háborús infláció után pedig, több millió pengő üzletrésztulajdosással járult hozzá. De míg egyrészt az OKH üzletrésztulajdosójához mindjárt alakulásakor a gazdasági élet különböző tényezői, vállalatok, vármegyék, birtokosok és szövetkezetek az államinál nagyobb jegyzéssel járultak hozzá, addig a Hangya központ egész a háború utáni inflációig tisztán az önszegély alapján működött: állami tőkét nem kapott. Csak a valutáromlás és még inkább az agrárválság alatt kellett igénybevenni az OKH-n keresztül a Hangyának s az OMTK-nak is, az állam erősebb tőkejegyzését, amiért a túoldalról állandó szemrehányásban részesülnek szövetkezeti központjaink., hogy „államsegélyből élnek” és „állami pénzen az adózók pénzén dolgoznak”. Ez a szemrehányás igazságtalan és alaptalan, amire a következő adatok cáfolnak rá.

A hitelszövetkezeti központ, az OKH, mely külön törvény alapján működik, 25,000.000 P saját tőkével bír, melyből azonban 7,000.000 csak rajta keresztül adott üzletrésztulajdosó, mely a Hangyánál, Futuránál s más szövetkezeteknél dolgozik. Az OKH-nál dolgozó állami üzletrésztulajdosó ezenkívül csak 8,500.000 pengő, amellyel szemben áll a 9,000.000 pengőnyi szövetkezeti saját tőke, ami elég tekintélyes összeg. Államsegélyben az OKH a háború óta nem részesül. Forgótőkéje 240,000.000 P körül van, amivel szemben a jelzett 8,500.000 igazán nem jelentékeny.

A Hangya majd 30 évi működése alatt semmiféle állami tőkéhez nem jutott. Mikor azonban a valutáromlás és még inkább a nagy mezőgazdasági válság alatt falusi szövetkezetei önmagukat emésztették föl a falusi nép szörnyű lerongyolódása miatt, mikor kénytelenek voltak hitelbe árusítani, az állam 5,000.000 pengő kárpótlást nyújtott a Hangyának, hogy falusi szövetkezeteinek hitelezett 9,000.000 pengős veszteségéhez hozzájáruljon. Az OKH útján jegyzett 5,000.000 aranykoronás üzletrésze ma is megvan az államnak. Az utóbbi ötmillió segélyt hánytorgatják állandóan a merkantil oldalról, amely oldalon ugyanazon idő alatt nem öt, hanem háromszázmilliót veszített a kereskedői kényszeregyezségek útján a magyar adózó közönség. Nem beszélnek a Bacher és más vállalatoknak nyújtott húsz és sok milliós állami segítségekről, de fáj nekik az öt millió pengőnyi pénztárjegy, amelyet a törvényhozás nem is a Hangyának, hanem másfélezer kis falusi szövetkezet megmentésére juttatott, egyszer 50 év alatt. Harminc milliót sem tesz ki az a tőke, melyet az állam a három szövetkezeti központnak, illetve rajtuk keresztül három és félezer falusi szövetkezetnek juttatott 40 év alatt, melyből 25,000.000 ma is megvan. Ez a tőkehozzájárulás busásan gyümölcsözik olyan

szociális és gazdasági eredményekben, melyeket az állam és más úton bizonyára nagyobb áldozatok árán tudott csak elérni. A községi szövetkezetek maguk – úgy a hitel, mint a fogyasztási szövetkezetek – az önszegély alapján szintén a tagok által jegyzett üzlet-résztőkkel, minden állami tőkehozzájárulás nélkül alakulnak. Azért, hogy az állam a központ tőkájéhez hozzájárul, épúgy – mint az egész világon a szociális politikát folytató államok, – igazán nem lehet azt a szemrehányást tenni, hogy a szövetkezetek államsegélyből élnek, vagy különös kedvezést élveznek, mikor a részvénytársasági pénzügyintézetek központja, amit a szövetkezetek soha nem kifogásoltak, sokkal nagyobb mérvben részesült állami üzlet-résztőkéből.

Ami most már szövetkezeti központjainkat egyenkint illeti, az OKH legfontosabb hivatása a hitelszövetkezetek tőkéinek gyümölcsöztetése, illetve – a háború óta szinte kizárólagosan – a szövetkezetek hitelellátása. Erre szolgál 25,000.000-s saját és 24,000.000-s forgótőkéje, melynek legjelentékenyebb részét a saját tőkén kívül betétekből és a jegybank visszleszámitolási hiteléből meríti. Az OKH az ország legnagyobb váltóleszámitoló intézete, mert évente 700.000 drb váltót számitol le, amelyek falusi hitelszövetkezeteitől erednek. Ha ehhez hozzávesszük, hogy évente kétszer is felül kell vizsgálnia ellenőreivel 1.400 községi szövetkezetet, könnyen érthető, hogy aránylag nagy költséggel kénytelen dolgozni. A sok 20-100 pengős és átlagban is csak 400 pengős váltó, kötelezvény, folyószámla és levelezés lebonyolításához igazán nem sok a 250 főnyi tisztviselői kar, mely szaktudása mellett egyszerűtettel látja el a falusi hitelszövetkezetek gondozását.

Az OKH az ország első szövetkezeti intézménye, a magyar szövetkezeti ügy anyaintézete, mely a nemzetközi életben is nagy tekintélynek és megbecsülésnek örvend. Az agrárválság és gazdavédelem ellenére, melyben tevékeny része van, saját erejéből fedezte veszteségeit s ma erősebb, mint 10-12 év előtt. Nem állami, hanem szövetkezeti intézmény, mely autonómiával bír. A jegybankkal együtt ki van véve a Közérdekeltségek Felügyelő Hatósága alól, de a törvény szerint elnökét az államfő nevezi ki (egyetlen pénzügyintézet e tekintetben), míg a pénzügyminiszter két igazgatósági tagot, a földművelésügyi miniszter pedig egy alelnököt nevez ki vezetőségébe, amely 12 tagú igazgatóságból és 5 tagú felügyelőbizottságból áll. Egyik alelnökét s az igazgatóság és felügyelőbizottság tagjait a közgyűlés választja, melynek a szövetkezetek és az üzletrészes tagok a részesei, köztük az állam is. A vezérigazgatót az igazgatóság választja. A törvény szerint a pénzügyminiszter kormánybiztost delegál az intézethez, aki az alapszabály és törvényellenes határozatok ellen vétót emelhet.

A magyarlakta felvidéki részek és a Kárpátalja visszacsatolásával köteléki hitelszövetkezeteinek száma 1.400-ra rúg, melyeknek közel 60,000.000 pengő saját tőkéje és 90,000.000 pengő betétje van. A szövetkező családok száma a 600.000-t is meghaladja.

A Hangya-központ tízmillió saját tőkéjével rendelkezik s ennek majd fele a köteléki szövetkezeteké, a többi pedig az OKH jegyzése. Bár ezidőszert a Közérdekeltségek Felügyelő Hatóságának ellenőrzése alatt működik, még az OKH-nál is nagyobb autonómiával bír. Igazgatóságát a közgyűlés választja, melyben a szavazatok 90%-a a tagszövetkezeteké. Az igazgatóság választja az elnököt és a vezérigazgatót s jelöli ki a végrehajtóbizottságot. A Hangyának saját nagyszabású székházán kívül a fővárosban impozáns áruraktárai vannak, amelyekben azok az áruk tárolnak, melyeket nem a gyárakból szállítanak a falusi szövetkezeteknek. Már a háború alatt alakította a Hangya

Ipar Rt.-t, mely számos ipari üzemet létesített, hogy a szövetkezeteket minél közvetlenebbül láthassa el áruval. Ilyen üzemek: az ecetgyár, a rum-, likőr- és szeszgyár, a szappangyár, a vegyészeti gyár, a fémárugyár, a kefégyár, a seprőgyár, a kosárgyár, a nyomdafestékgyár, a konzervüzem, a mustárgyár, a ládagyár és a budafoki borpince.

Külön kell megemlékezni arról, hogy a falusi nép értékesítésének megszervezése érdekében a Hangya-központ értékesítő osztályait külön szövetkezetek formájában alakította át, melyeknek az értékesítő akcióba bekapcsolódó szövetkezetek és gazdák a tagjai.

A Hangya értékesítő tevékenységének legnagyobb részét a ló-, szarvasmarha- és sertésforgalom terén fejtí ki, amelyet fokoz a kisgazdák részére nyújtott hizlalási lehetőségekkel is.

Hangyának külföldön is jó híre s különösen a világszövetkezeti mozgalomban elsőrangú neve van. Ezidőszerint a trianoni területen 1.489 községi szövetkezete van. Negyven éve alakult gróf Károlyi Sándor elnöklete alatt s a század elején egyesült vele a Keresztény Szövetkezetek Központja is. Több mint 1.000 tisztviselő és több ezer munkás dolgozik a központ telepein, de vidéken is vannak telepei és elosztó raktárai. Évek óta kitűnő üzleti eredménnyel dolgozik a falusi szövetkezetek áruellátása terén, melyet gyarapít a pár éve megindult értékesítő akció is.

A harmadik agrár szövetkezeti központnak, az „Országos Magyar Tej szövetkezeti Központ”-nak (OMTK) keletkezéséről, sőt tevékenységéről is már előbb megemlékeztünk. Közel ötmilliós saját tőkéből 3,900.000 pengő a földművelésügyi kormány jegyzése, amely aránytalanság az agrárszövetkezetek által eredetileg befizetett 6,000.000 koronás tőke inflációs devalvációja következtében állott elő. A Közérdekeltségek Felügyelő Hatósága ellenőrzése mellett szövetkezeti autonómiával rendelkezik s a közgyűlés választja igazgatóságát és felügyelőbizottságát. Alakításában a földművelésügyi minisztérium mellett az OKH-nak volt nagy része. A jövő programja, hogy a kormánytőke mellett a tej szövetkezetek és tejgazdaságok is minél nagyobb üzletrészejegyzésekkel csatlakozzanak is s így az állami üzletrésztöbbség átalakuljon szövetkezeti többséggé.

Az OMTK és a Községi Tej szövetkezetek között még nincs az a szoros üzleti kapcsolat, ami kívánatos lenne, aminek az oka a tej szövetkezeti törvény hiánya. A törvénytervezet már elkészült s mihelyt az törvénné válik, a tej szövetkezeti mozgalom is olyan szerves alapokon fog nyugodni, mint a hitelszövetkezeti szervezet.

A tej szövetkezeti központ a maga 900 községi tejszövetkezetével ma már az ország legnagyobb tej értékesítő és tejfeldolgozó vállalata, melynek az angol, német, svájci, olasz és francia piacokon is elsőrangú neve van. Budapesti telepe világszerte kitűnik a maga modern és mintaszerű berendezésével. Vajtermelésünk terén nemcsak a hazai piacon, de az export terén is a nagyobbik felét képviseli az egész termelésnek. A fővárosban közel 200 elárúsító fiókja s a vidéken 14 modern vajfeldolgozó telepe van. Sajtüzeme és juhtúró-feldolgozó üzeme méreteivel és minőségi eredményeivel egyedülálló az országban.

A fogyasztási tejen és a tejszínen kívül tojást is vesz át szövetkezeteitől. Rendkívül sok közérdekű feladatot végez (mint pl. tej szövetkezetek szervezése, ellenőrzése, hitelezése), amitől a magánvállalatok mentesek. Mindazáltal pénzügyileg is kielégítő eredménnyel dolgozik. Összekötötést tart fenn szarvasmarhatenyésztő egyesületekkel s a Tejtermelők Országos Egyesületével is, a mellett hogy a földművelésügyi minisztériumnak rendelkezésére áll a tejgazdasági akció lebonyolításában is.

Az agrárszövetkezeti központok s rajtuk keresztül az összes falusi szövetkezetek érdekképviselője a „Magyarországi Szövetkezetek Szövetsége”, melyet gróf Károlyi Sándor kezdeményezett még 1905-ben s melyhez az összes többi hazai szövetkezeti intézmények is csatlakoztak. Ez a szövetkezeti érdekképviselő – a szövetkezeti TÉBE – az OKH székházában működik.

A szövetkezetek eredményei. A szövetkezetek erkölcsi és szociális eredményeit alig lehet lemérni. Mégis következtetni lehet ezekre is azon adatokból, amelyek a szövetkezetek gazdasági, illetve pénzügyi eredményeit tüntetik föl.

A hitelszövetkezetek száma az OKH kötelékében – a bécsi Ítélet előtt – 1016 volt, melyeknek működése 3000 községre (tehát a falvak 90%-ára) terjed ki. A szövetkezetekben tömörült családok száma 450.000 (azaz 2,250.000 lélek). A hitelszövetkezetek és az OKH együttes saját tőkéje – üzletrésztőke és tartaléktőke – közel 70,000.000 pengő. Megközelíti a legnagyobb bankjaink részvénytőkéjét. A községi hitelszövetkezetek takarékbetétállománya 45,000.000 pengő. Az OKH és a hitelszövetkezetek együtt közel 300,000.000 pengő hitellel támogatják főleg a falu népét.

Mindezekhez járul a visszacsatolt területtel 374 hitelszövetkezet, úgy, hogy az OKH hitelszövetkezeteinek száma ezévben 1400-ra nő. A háború előtt 2400, Trianon után 800 volt. A többséget már visszanyertük.

A Hangya szövetkezeti központ 1489 szövetkezettel látja el jobbára a falvakat s a visszacsatolt területek szövetkezeteivel együtt 1850-re nő szövetkezeteinek száma. Trianon után az elszakított Felvidéken a Hangya szövetkezetek a magyar vidéken tovább folytatták működésüket a Galántán alakult Hanza központ kötelékében. Felemelő példája és bizonyítéka ez a Hanza szövetkezeti mozgalom, mennyire alkalmas a szövetkezeti eszme a nemzeti szolidaritás ápolására az idegen elnyomás alatt is. Más irányban látjuk ezt a magyar hitelszövetkezetek munkájának továbbfolytatásaként is. A Hangya szövetkezeti központ, mely pár éve még 50-70 millió forgalmat ért el, a legutóbbi évben már 134,000.000 pengő rekordforgalmat mutatott fel. Ebből 98,000.000 pengő a fogyasztási árúelosztásra (háztartási és gazdasági cikkek beszerzése), 36,000.000 pengő pedig a falusi gazdaközönség állatainak és terményeinek értékesítésére esik. A Hangya fogyasztási és értékesítő szövetkezetekben tömörült családok száma meghaladja már a hatszáz-ezret (3,000.000 lelket), míg a szövetkezetek évi összforgalma 140,000.000 pengőt ért el. A Hangya szövetkezetek üzletrész- és tartaléktőkéi 17,000.000 pengő körül járnak, míg vásárlási visszatérítésként legutóbb 625.000 pengőt adtak tagjaiknak. A Hangya és szövetkezetei az évek folyamán száz és száz kitűnő magyar keresztény kereskedőt neveltek, akik szaktudással és becsülettel állják meg a helyüket az üzleti életben.

A tej szövetkezetek hálózata nagyobb a trianoni területen, mint volt az ezeréves országban. Az Országos Magyar Tej szövetkezeti Központ 900-nál több falusi tejszövetkezettel és 14 vidéki vaj feldolgozó és sajt készítő teleppel dolgozik. A Központ és szövetkezetei legutóbb már 150,000.000 liter tejet vettek át a gazdáktól közel 20,000.000 pengő értékben. A falusi tej szövetkezetekben közel 4,000.000 pengő beruházás van olyan tej csarnokokban és felszerelésben, amely világviszonylatban is megüti a mértéket. Az előző évben 503 vágón vajat tudtunk már exportálni és ebből legtöbbet Angliába és Németországba és ennek a 60%-át a Tej szövetkezeti Központ bonyolította le, mely Brüsszel, London és Párizs nemzetközi fórumaitól egymás után kapja az elismerő leveleket, hogy a magyar szövetkezeti vaj az újzélandi és finnországi vajjal sikeresen versenyzik s a dán sózatlan vajat felülmúlja azzal, hogy sózatlanul tovább áll el, mint a dán

vaj. A visszacsatolt Kisalföld tej értékesítése a cseh uralom alatt nem volt megszervezve. Tej szövetkezeti Központunk a folyamatban lévő tej szövetkezeti szervezkedéssel hatásosan javítja a visszatért magyar gazdaközönség gazdasági helyzetét.

A szövetkezetek és a közigazgatás. Kevés ország közigazgatása dicsekedhetik azzal, amivel a miénk, hogy épp a szövetkezeti eszme felkarolásával tanúsított kellő szociális érzéket már olyan időkben, amikor a szociálpolitika még nem volt kiegészítő része a közigazgatási feladatoknak. Különlegesen a vármegyei közigazgatásról kell elismeréssel szólni, mint amely bölcsőjét ringatta voltaképp az agrárszövetkezeti életnek. Az ország első vármegyéjét illeti a babér, hogy megalakulhatott az első magyar szövetkezeti központ, a Pestmegyei Hitelszövetkezet formájában ezelőtt 50 esztendővel. Első vármegyénk kiváló alispánja, Földvály Mihály tett javaslatot a vármegyei központnak, hogy a törvényhatóság 80.000.- koronás üzletrészjegyzéssel tegye lehetővé a falvakban aklakult hitelszövetkezetek felkarolására hivatott megyei hitelszövetkezeti központ megalakítását. Ugyancsak e megyeházában lett elnöke a Vármegyei Gazdasági Egyesületnek gróf Károlyi Sándor, aki a megyei egyesületben buzdította a maga példájával üzletrészjegyzéssel a magyar földesurakat. A vármegye birtokosai lettek vezetői gróf Károlyi Sándorral és Hajós Józseffel az élükön az első szövetkezeti központnak, melyből később az Országos Központi Hitelszövetkezet lett. Pest-vármegye példáját követték a többi vármegyék, úgyhogy történelmi tény, miszerint az ősi alkotmány védelmét oly példásan ellátó patinás vármegye tettekkkel igazolta, hogy modern szociális gazdasági érzékkel rendelkezik s az önszegély alapján életrehívott szövetkezeti mozgalomban a cselekvő agrár-szociálpolitikát kitűnően össze tudta egyeztetni történelmi hagyományával.”val,

A vármegyék után a törvényhozás és a kormány is megértéssel kezdtek dolgozni a hitelszövetkezeti ügyben, noha a kormányzati politika iránya szabadelvű volt. A parlamentben gróf Károlyi Sándor, gróf Apponyi Albert, gróf Tisza István, Ugrón Gábor és gróf Zichy János és mások is pártkülönbség nélkül siettek a szövetkezeti ügy támogatására, melynek eredménye lett az OKH megalakulása, az állami, társadalmi erők bevonásával. Már a liberális éra alatt jelentékeny összegű kamatmentes és egészen alacsony kamatozású állandó betétekkel támogatta a pénzügyi igazgatás a hitelszövetkezetek központját. Az italmérségi kártérítésről szóló 1880: XXXVI. törvénycikk utasította a kormányt, hogy a törvényhozás elé terjesztendő javaslattal állapítsa meg a módozatokat, amelyek mellett a községek a kártalanítási összegek erejéig nekik jutó kötvényeket a községi hitelszövetkezetek alaptőkéjére fordíthatják.

A legfőbb közigazgatásnak változatlan szociális érzékét bizonyítja az is, hogy a belügyminiszter a háború előtt évente, azóta hosszabb időközökben felhívja a vármegyék figyelmét arra, hogy megyei és árvászeki közpénzek nemcsak a bankoknál és részvénytársaságoknál, hanem az OKH-nál és annak tagszövetkezeteinél is elhelyezhetők gyümölcsözőtetés végett. A tényleges helyzet, sajnos, e tekintetben kedvezőtlen fordulatot vett. Míg a háború előtt a vármegyei törvényhatóságok jelentékeny betéteket helyeztek el a hitelszövetkezetek központjánál, a legutóbbi adatgyűjtés szerint a 16,000.000 pengőre rugó vármegyei pénzekből 1,000,000 pengő sincs elhelyezve az OKH-nál és hitelszövetkezeteinél, hanem majdnem az egész tőke részvénytársaságok rendelkezésére van bízva. Noha az 1920: XXXVII. te. 15. §-a világosan megállapítja, hogy „állami, törvényhatósági és községi pénzeket, valamint gyámhatósági és egyéb közhatósági kezelésben álló pénzeket betétkönyvre vagy folyószámlára az OKH-nél és tagjainál is el lehet helyezni. Pest, Veszprém és Sopron vármegye és újabban Bács-Bodrog vármegye

kivétel e tekintetben, mert a hagyományos megyei szellemet fenntartva támogatják a falusi hitelszövetkezeti mozgalmat a központban elhelyezett betétekkel is. Ezzel szemben más törvényhatóságokban az a kifogás hangzik el, hogy az OKH nem ajánl akkora kamatot, mint a bankok vidéki fiókjai. A valóság az, hogy az OKH a kormány rendelete alapján működő Hitelügyi Tanács által megengedett legmagasabb betéti kamatot megadja. Az igaz., hogy az OKH-nak a vidéki városokban fiókjai nincsenek, de ezzel szemben áll az a körülmény, hogy minden vármegye területén majdnem az összes falvak be vannak hálózva hitelszövetkezetekkel, amelyek a vármegye falusi polgárságát méltányosan látják el hitellel. Nem áll tehát az, hogy az OKH nem helybeli intézet, mert az OKH minden vármegyében otthon van falusi hitelszövetkezeti hálózata révén. Kétségtelen a leghelyesebb, ha a törvényhatóságok a hitelszövetkezeti központnak juttatják közpénzeiknek arányos részét gyümölcsötetésre, míg a községek a falusi hitelszövetkezeteket támogatják vele. Ennek az a magyarázata, hogy a központ úgyis csak a hitelszövetkezeteket táplálja hitellel. Ha a megyei betét felmondásra kerül, a központ haladéktalanul rendelkezésre bocsájta a legnagyobb összegeket is. Nagyobb községi hitelszövetkezeteknél elhelyezendő betétekre a központ garanciáját egyes helyeken megkívánják. Ugyanakkor nem kívánnak garanciát a Pénzügyi Központtól a kötelekbe tartozó pénzügyintézeteknél elhelyezendő betétekért, holott a helyzet az, hogy az OKH kötelekbe tartozó hitelszövetkezeteknél a takarékbetéteknek még egy fillére sem veszett el, mert a központ, ha nem is vállalt elvből szavatosságot, mert erre szükség sem volt, a hitelszövetkezetek takarékbetéteikért a takarékbetétek visszafizetéséről még a legvégső esetben is gondoskodott.

A járási és községi közigazgatás évtizedek óta hagyományosan támogatja a szövetkezeti mozgalom minden ágát a falvakban. A lelkészek és tanítók mellett már az első években is, de különösen a háború óta a járási főszolgabírák és községi jegyzők érdemes közérdekű és önzetlen munkát fejtenek ki a szövetkezetek élén. Voltakép a szociális közigazgatás kiegészítő része a szövetkezeti munka s így érthető, a kormány és a törvényhozás azon álláspontja is, hogy amikor eltanácsolja a közigazgatási és köztisztviselőket a nyereszkes üzleti vállalkozásokban való részvételtől, ugyanakkor kivételt tesz a közérdekű falusi szövetkezetek javára, amennyiben a szakminiszter minden esetben megengedi, hogy az OKH, a Hangya és OMTK falusi szövetkezeteinek igazgatásában a községi és közigazgatási tisztviselők részt vegyenek. Bármilyen sok gond hárul is a modern közigazgatás hordozóinak vállára, a faluját szerető jegyző mindenütt ott van a községi szövetkezeti mozgalom élén, vagy legalább annak igazgatásában, mert az élet bebizonyította, hogy ezzel a gyakorlati szociális munkával egészen közel fér a gondjaira bizott polgárok szívéhez és sokkal jobban megkönnyíti a közigazgatási feladatok sima lebonyolítását, mintha megtorló intézkedésekkel iparkodik azoknak érvényt szerezni.

A községi alkalmazottak hitelszükségleteinek kielégítéséről szóló 1918: XXII. törvénycikk ugyan a Pénzügyi Központra korlátozza a közigazgatási tisztviselőknek nyújtható személyi kölcsönök engedélyezését s így a hitelszövetkezetek csak ingatlanfedezet melleit nyújthatnak nekik hiteleket, ez a körülmény nem változtat azon a tényen hogy a magyar közigazgatás tényezői országsszerte helyes gyakorlati érzéket mutatnak a polgárokat korrekt úton nevelő szövetkezeti mozgalom iránt. Ez a körülmény is erősebben kidomborítja az önzetlenségüket, melyet bőven megjutalmaz népük ragaszkodása és az az érzés, hogy a szövetkezeti mozgalomban tömörült falusi nép megerősítése az ország jövőjét alapozza meg.

Ne felejtjük el, hogy a szövetkezés eszméjét minden idők legnagyobb magyar apostola, gróf Széchenyi István vetette fel hazánkban és annak gyakorlati megvalósítását az agrármozgalom halhatatlan vezére,, gróf Károlyi Sándor írta zászlajára. A kálváriás magyar nemzet védelmére,, a nemes értelemben vett fajvédelemre tehetünk és kell is tennünk negatív lépéseket, de magyar fajtánkat, nemzetünket sokkal biztosabban és hatásosabban erősíti meg az a cselekvő fajvédelem, amelynek éppen falvainkban leghatalmasabb és egyre izmosodó pillére a világszerte elismert magyar szövetkezeti rendszer. A falusi szövetkezetek élén 50.000 főnyi vezérkar van, amely közel 4,000.000 lelket vezet a gazdasági és erkölcsi haladás útján. Ezen vezérkar a magyar állam legmegbízhatóbb fenntartó rétege s ezután megy ez a tábor, mely a háborúban csodálatos hősiességgel védte hazáját, melyen a vörös uralom szennyes hullámai megtörtek s melyre a magyar Szent Korona számíthat, ha a közeli vagy távoli jövőben belső vagy külső ellenség fenyegeti összeomlással a polgári és társadalmi államrendet.

Ma sokan hordozzák szájukon a keresztény gazdasági életet, ne felejtjük el, hogy a szövetkezeti mozgalom a legtisztább keresztény gazdasági élet, mely pozitív cselekedetekkel váltja valóra azt az ideált, melyért a trianoni határokon belül és túl ebben a táborban folyik a legalkotóbb munka: a magyar feltámadásért.